

Humanitní vědy v otázkách a odpovědích

Humanities in Questions and Answers

Petra Bartošová – Josef Krob – Radim Bělohrad

Poznámka redakce

V době nedávné veřejné diskuse o hodnotě a ocenění humanitních vědních oborů přišly na katedru otázky k tomuto tématu. Jejich autorkou byla Petra Bartošová, Josef Krob jí pak zaslal kolektivní odpovědi za katedru. Odpovědi byly zveřejněny ve studentském multimediálním zpravodajském deníku *Stisk online* Katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS MU,¹ ovšem pro potřeby *Stisku* byly vybrány části katedrových odpovědí a doplněny vyjádřeními pracovníků jiných institucí. Naše čtenáře by však mohly zajímat kompletní a původně individuální odpovědi ze strany katedry, které sestavili Josef Krob² a Radim Bělohrad. Ty předkládáme v úplnosti právě zde.

1.0. Přibližně v jaké době začala být ve vědě humanitním oborům věnovaná pozornost a kdy si humanitní obory získaly ve vědecké sféře svoje místo?

JK: Humanitní obory se začínají formovat v 19. století. Do té doby se pěstuje věda málo specifikovaná, jednotlivé disciplíny se postupně oddělují s tím, jak nabývají poznatky v jednotlivých oblastech. Ještě v 17. století jsou například filosofie a fyzika chápány jako velmi úzce provázaný systém vědění. Descartes v práci, která

se jmenuje *Principy filosofie*, věnuje spoustu úsilí a místa k vysvětlení podstaty různých druhů pohybů a hledání jejich zákonitostí. Až v tom 19. století, kdy byla již zřetelná odlišnost v metodách fyzikálních a obecně přírodních disciplín a na druhé straně historie, se právě na základě rozličných metod formují i skupiny přírodovědných a humanitních oborů.

RB: Od samého počátku, kdy se v antice oddělil logos od mýtu, se vyvíjelo to, co dnes nazýváme humanitními obory. Obrázek, že tady nejdříve byla věda a pak se začala věnovat pozornost humanitním disciplínám, je mylný.

1.1. Jaký humanitní obor byl v tomto ohledu průkopníkem?

JK: Historie, sociologie. A v případě filosofie je například pozitivismus důsledkem snah 19. století naroubovat metody fyziky na filosofii. Ale také si můžeme připomenout mnohem staršího autora – B. Spinozu a jeho *Etiku* po geometrickou vyloženou.

RB: Nemyslím si, že šlo o jeden obor. Úvahy o dobrém životě a společnosti, o krásnu a umění, dějinách, jazyce či lidské duši se vyvíjely jako součást filosofického myšlení od antiky. Daly základ pro dnešní obory etiky, politologie, estetiky, historie, lingvistiky, resp. psychologie.

2.0. Z jakého důvodu bývají exaktní obory vnímány jako validnější a pro společnost přínosnější, než jsou ty humanitní?

1 Viz <https://stisk.online/a/SvU3h/analyza-k-cemu-potrebuje-humanitni-obory>.

2 Josef Krob své odpovědi pro *Studia philosophica* ještě částečně upravil a doplnil.

JK: Jejich aplikace jsou mnohem zřetelnější a názornější, protože mají často podobu technických zařízení, vynálezů nebo konkrétních postupů např. v lékařství. Jejich metody jsou striktně vymezené, přenositelné. Aplikace výsledků humanitních oborů je mnohem zprostředkovanější, skrytější a čeká se na ni mnohem déle. Metody jsou často individualizované.

RB: Z důvodu předsudků veřejného mínění. To si víc všímá krátkodobých, kvantifikovatelných a hmatatelných výsledků než dlouhodobých, obtížně uchopitelných a abstraktních. To neznamená, že ty první jsou přínosné a ty druhé zanedbatelné.

2.1. Kde se vzala myšlenka, že exaktní vědy jsou vnímány jako důležité, zatímco humanitní jako podřadné, nebo třeba i primitivní?

JK: Lze u nich snadněji sledovat postupný nárůst poznatků a využití poznání k ovládnutí okolního prostředí. V případě humanitních oborů je to opět méně transparentní. Výsledky humanitních oborů jsou velmi obtížně měřitelné a hodnotitelné, a i kdyby se skupina odborníků shodla na tom, že tato kniha např. o historii je dobrou monografií, co to vlastně bude znamenat? Při hodnocení výsledků humanitních oborů bychom měli brát do úvahy, k čemu jsou určeny. Zde dává srovnání s přírodními vědami asi nejzřetelnější výsledky. Výstupy přírodovědných oborů jsou přirozeně mezinárodní, příroda všech úrovní – od elementárních částic po velké ekologické systémy – nerespektuje státní či jazykové hranice a vědci se tomu přizpůsobují. Jejich výsledky jsou tedy dobře srovnatelné bez ohledu na místo vzniku a použití. A i využití, pokud se teoretický výzkum přehoup-

ne do praktické aplikace, je geograficky, jazykově či kulturně nezávislé.

RB: Nemyslím, že by mnoho lidí nazvalo humanitní vědy primitivními. Za podřadné mnohdy považovány jsou. Myslím, že jde o předsudek. Viz výše.

2.2. Co je možné udělat pro to, aby se takové vnímání změnilo a aby lidé humanitními obory přestali opovrhovat?

JK: Neuzavírat humanitní obory do knihoven, ale pustit je mezi lidi, do ulic, mluvit, debatovat, vysvětlovat. Debaty odborníků a jejich vzájemné uznávání jsou jistě důležité a i v oblasti humanitní je vhodné je brát v potaz, což činíme právě uznáváním publikací. Nicméně i humanitní obory mají svou aplikační sféru, kterou bychom neměli opomíjet. Tou je podle mne vzdělávání společnosti (ať to zní jakkoli pateticky). Jsem proto přesvědčen, že je třeba brát při hodnocení v nejširším slova smyslu do úvahy i působení na domácí publikum, tj. texty v národních jazycích, v místních periodikách, kvalitní popularizace apod. Je jistě nutné a užitečné se permanentně srovnávat se světovou úrovní, ale jen proto, abychom domácímu prostředí dokázali nabídnout co nejvyšší kvalitu, stejnou jako má k dispozici třeba francouzský, německý či jakýkoli jiný čtenář, student, volič...

Ale jistě by bylo chybou nechat se vmanipulovat do sporu přírodní versus humanitní obory. Alespoň tedy pokud je jedním z našich hlavních cílů výše zmíněné vzdělávání. Byla by to o to větší chyba, že samotné dělení na přírodní a humanitní obory je z velké části umělé, odvíjející se od historických, tedy pomíjivých možností vědců, od momentálních technologií sloužících k výzkumu a často i prostě od odvahy vědců přicházet s ne-

tradičními koncepty. Anglický kosmolog, fyzik a matematik J. D. Barrow má na věc podobný názor. Ve své knize *Vesmír plný umění*³ píše: „Humanitní obory nejsou projevy pouze lidské tvořivosti. Estetické zásady a vývoj kultury mohou narážet na omezení našeho myšlení dané naší tělesnou podstatou a univerzálností kosmického prostředí, v němž se odvíjí naše bytí. Umění a věda plynou z téhož zdroje, čerpají informace z téže skutečnosti a jejich pohledy na svět jsou propojeny tak, že se stále méně zdají být alternativami.“

RB: Humanitní vědci by měli více času věnovat popularizaci vlastních výsledků a jejich důležitosti pro společnost. Média si všimnou humanitních disciplín až v okamžiku, kdy přijde nějaká velká a ohrožující krize, jako tomu bylo v případě nástupu ISIS na Blízkém východě a v Africe či vpádu Ruska na Ukrajinu. Pak žádají historiky, religionisty, filosofy či psychology o jejich analýzy takových fenoménů. Během období společenského klidu se na humanitní vědy zapomíná. Je to tak trochu jejich úděl, ale i tak bychom se měli snažit na sebe více upozorňovat.

3. Podíváme-li se na současnou energetickou krizi, na nedávné prezidentské volby, které byly v mnoha ohledech velmi vyhocené, na současnou rekordní inflaci či předtím období covidové pandemie – které obory humanitních věd pro nás v těchto ne zrovna jednoduchých časech byly a jsou přínosné a z jakých důvodů?

JK: Historie pro možnost porovnat současnost s podobnými událostmi v dějinách, vybrané podoby filosofie pro svou schopnost analyzovat situaci a přesně pojmenovat nové problémy a poukázat tak

i na kompetence jednotlivých vědních oborů, i na jejich omezení.

RB: Každá humanitní věda může ze svého vlastního pohledu přispět k analýze těchto problémů. Rolí humanitních věd je zejména odhalovat základní lidské a společenské hodnoty a poukazovat na to, jak se v různých obdobích a lokalitách projevovaly. Tuto perspektivu lze použít i na získání vhledu do výše uvedených problémů.

4.0. V čem nám jako společnosti pomohly humanitní vědy nejvíc?

JK: Ve vytvoření a rozvoji této společnosti.

RB: Podle mého názoru je největším přínosem formulace a obhajoba základních principů liberální demokracie. Šlo o dlouhodobý a komplikovaný proces, který však vedl k uspořádání společnosti, jež nepochybně vede k největšímu lidskému štěstí. Dnes je liberální demokracie v mnoha zemích na ústupu a v ohrožení, je třeba se ptát proč a učinit vše pro to, aby se její atraktivita ve vědomí společnosti udržela.

4.1. Jak zásadně změnil pohled člověka na svět, pokud vůbec nějak?

JK: Zcela zásadně se na tvorbě tohoto pohledu podílí.

RB: V mnoha ohledech, tato otázka je velmi abstraktní. Jako jeden příklad je možné uvést například tzv. obrat k subjektu, který proběhl v novověku, kdy si mnoho badatelů uvědomilo, že poznání světa vyžaduje zároveň také poznání mechanismu, jak svět poznáváme, jelikož pokud je náš způsob poznání zkreslený, výsledný obraz světa bude také.

5.0. Myslíte, že veřejnost humanitní obory vnímá podřadně třeba i v západních

3 J. D. Barrow. *Vesmír plný umění*. JOTA 2013.

státech, nebo je to otázka čistě České republiky, popřípadě jiných středovýchodních států?

JK: Např. ve Francii jsem zaznamenal lepší přijímání filosofie, ale nemám dost podkladů pro nějaké kategorické rozhodnutí.

RB: Ano, z diskuzí s kolegy v USA vím, že i tam jsou na tom humanitní vědy stejně a jsou systematicky přehlíženy a podfinancovány.

5.1. Domníváte se, že v tom, jak je na humanitní obory u nás dneska pohlíženo, může hrát roli komunistická minulost, kdy se například dějiny překrcovaly podle toho, jak si usmyslela a jak potře-

bovala KSČ, politologie se třeba vůbec učit nemohla a tak podobně?

JK: Určitě se na diskreditaci humanitních oborů podílí jejich ideologizace v totalitním režimu, ale současně je dobré si zase uvědomit, že to byli právě někteří filosofové, historici a další představitelé humanitních oborů, kteří přispěli ke konci tohoto režimu.

RB: Částečně. V komunistických zemích byly humanitní vědy korumpovány marxisticko-leninskou ideologií, takže produkovaly tendenční poznatky. Dnes jim proto mnoho lidí nemusí věřit. Na druhou stranu to nevysvětlí, proč jsou vnímány jako podřadné také v zemích, které komunistickou minulost nemají.

Petra Bartošová

Studentka Katedry mediálních studií a žurnalistiky a Katedry politologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita
Joštova 218, 602 00 Brno, Česká republika
519941@mail.muni.cz

prof. PhDr. Josef Krob, CSc.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
jokr@phil.muni.cz

doc. PhDr. Radim Bělohrad, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
belohrad@phil.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.